

Ob sedemdesetletnici Franceta Novaka

Majda Merše

IZVLEČEK: Dr. France Novak praznuje dvojni jubilej: sedemdeseti rojstni dan in štirideseto obletnico prihoda na Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša. Ob tej priliki je bila pregledana njegova življenjska pot in opozorjeno na njegove številne raziskovalne in strokovne dosežke. Začrtan je bil obseg njegovega slovarskega dela ter leksikoloških (zlasti pomenoslovnih), funkcijskozvrstnih in jezikovno-zgodovinskih raziskav.

ON FRANCE NOVAK'S 70th BIRTHDAY

ABSTRACT: For France Novak, Ph.D., this is a celebration of two jubilees: his 70th birthday and the 40th anniversary since he first came to work at the Fran Ramovš Institute of the Slovene language. The article draws attention to his numerous research and professional achievements, as well as to his lexicographic work and research in lexicology (especially in semantics), register and style, and in historic linguistics.

Prvega novembra, na dan, ki je že v Trubarjevem kole(n)darju iz leta 1557 označen kot praznik vseh svetnikov in ki mu še danes običajno pravimo »vsi svēti«, je sedemdeseti rojstni dan praznoval France Novak. Mesec dni pred tem je tiho minila tudi štirideseta obletnica njegovega prihoda na Inštitut za slovenski jezik: minilo je štirideset zelo delavnih in raziskovalno plodnih let, ki jih je preživel v dveh sekcijah inštituta. Prvi november 2004 je v življenju jubilaranta opaznejši mejnik tudi zato, ker se je prav s tem datumom upokojil.

France Novak se je rodil kmečkim staršem na Gorenjem Vrhu pri Dobrniču. Družinsko in vaško okolje mu je privzgojilo stroge delovne navade ter občutek za tradicionalne življenjske vrednote, med katerimi se povsem samoumevno zelo visoko uvrščata tudi poštenost in resnicoljubnost. Za dediščino je dobil tudi gibko, pronicljivo misel ter priljuden, veder značaj, kar je pustilo sledove v sleherni delovni skupini, katere član je bil.

Gimnazijo je obiskoval v Novem mestu. Po maturi leta 1955 se je vpisal na slavistični oddelek ljubljanske Filozofske fakultete. Diplomiral je leta 1960 iz slovenskega in srbohrvaškega jezika s književnostmi. Po odsluženju vojaščini je prav

tako na Filozofski fakulteti v Ljubljani vpisal tretjestopenjski študij, smer slovanska etimologija in onomastika. Za magistrsko nalogo z naslovom *Slovensko jamsko imenoslovje* je leta 1965 dobil Prešernovo nagrado za študente. Magistrskega izpita in zagovora naloge ni opravljal. 26. maja 1995 je uspešno zagovarjal doktorsko disertacijo z naslovom *Samostalniška večpomenskost v jeziku slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja*.

Leta 1964 se je zaposlil na Inštitutu za slovenski jezik pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti. Sprva je delal v Leksikološki sekciji inštituta. Bil je soavtor in sourednik prvih dveh knjig *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* (dalje SSKJ). Redatorsko delo je prekinil v času dvakratnega študijskega bivanja v tujini. Leta 1965 je bil pet mesecev v Pragi, kjer se je jezikovno in strokovno izpopolnjeval na Filozofski fakulteti Karlove univerze ter na akademijem Inštitutu za češki jezik. Leta 1971 je mesec dni izpopolnjeval znanje ruščine v Moskvi. Oktobra leta 1976 je (sredi priprav za tretjo knjigo SSKJ) prestopil v komaj ustanovljeno zgodovinsko sekcijo inštituta, v kateri naj bi nastajali zgodovinski slovarji, kot prvi med njimi pa *Slovar jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja*. France Novak je bil vse od ustanovitve leta 1973 tudi član komisije strokovnjakov za leksikološka vprašanja (imenovane Komisija za historične slovarje slovenskega jezika), ki je pod predsedstvom akademika Franceta Bezljaja sprva vodila delo sekcije, od 24. aprila leta 1987 dalje pa je bil tudi uradno vodja sekcije.

France Novak je z delom na Inštitutu za slovenski jezik pričel kot asistent. Leta 1972 je bil izvoljen v naziv višji strokovni sodelavec, leta 1983 pa v naziv strokovni svetnik. Leta 1994 je po prevedbi, opravljeni na osnovi kolektivne pogodbe, dobil naziv strokovni sodelavec s specializacijo, leta 2001 pa naziv samostojni strokovni sodelavec specialist v humanistiki. Za ustrezen znanstveno-raziskovalni naziv, do katerega bi na osnovi znanstvenih in strokovnih dosežkov nedvomno bil upravičen, ni zaprosil, ker si je zanj postavil zelo stroga lastna merila. Na to, da so mu njihovo izpolnitev onemogočala objektivna dejstva, se ni oziral.

Že polni dve desetletji poučuje slovenski knjižni jezik in poslovno komuniciranje na Višji oz. Visoki upravni šoli v Ljubljani, ki je v zadnjem času prerasla v Fakulteto za upravo, od leta 1998 pa kot docent za slovenski jezik predava tudi na Pedagoški fakulteti v Mariboru. Prav vestno pedagoško delo mu je v zadnjem desetletju zaseglo zelo veliko moči in prostega časa, saj so se obveznosti zaradi naraščajočega števila študentov močno povečale, pa tudi zato, ker je v skladu s svojimi trdnimi pedagoškimi načeli skušal dosegati zadovoljivo kakovost znanja pri vseh študentih, ne glede na njihovo število.

V letih 1992–1995 je bil predsednik Slavističnega društva Slovenije. Od leta 1992 je član Delovne skupine za jezikovno načrtovanje in jezikovno politiko pri Odboru za kulturo, šolstvo in šport Državnega zbora Republike Slovenije. V letih 1996–1999 je bil član Upravnega odbora ZRC SAZU, od leta 1997 pa kot član uredniškega odbora vsebinsko in programsko sooblikuje tudi Jezikoslovne zapiske, glasilo Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša.

Prvi tiskani prispevek, ki ga »zaznava« jubilarntova bibliografija, je članek, napisan ob petdesetletnici smrti pesnika Kranjčeviča (Tribuna 1958). Prispevku kronološko sledi dolga vrsta ocen literarnih del, ki so v letih 1960–1964 izšle v

Naši sodobnosti oz. Sodobnosti in ki razkrivajo avtorjevo živo zanimanje za domačo in tujo sodobno literaturo, še posebej pa za poezijo. Hkrati je v Slavistični reviji, Jeziku in slovstvu in Naših razgledih, nekaj let kasneje pa tudi v Gospodarskem vestniku, izšlo več jezikoslovnih prispevkov, ki že nakazujejo kasnejšo tematsko razsežnost, raznolikost, medsebojno prepletenost in temeljitost Novakovih jezikoslovnih raziskav.

Pregled tematike, obravnavane v jezikoslovnih delih Franceta Novaka, kaže na pripadnost štirim osnovnim tematskim področjem, ki se praviloma stikajo in prepletajo, le redko pa so opazneje razmejena. Oblikujejo jih: (1) slovaropisne teme; nanje se logično navezujejo (2) besedoslovne raziskave: zlasti s pomenoslovnim jedrom, ki bi ga bilo mogoče zaradi raziskovalne osrednjosti in razsežnosti obravnavati tudi kot samostojno tematsko področje, ter s podpodročji, ki jih predstavljajo imenoslovje ter strokovni jezik in terminologija, ki hkrati ustvarjata gladek prehod k (3) obravnavam funkcijske zvrstnosti jezika. Kot četrto tematsko področje je mogoče obravnavati jezikovnozgodovinske teme, čeprav je tako sodobni kot zgodovinski pristop mogoče zaznati pri raziskavah z vseh tematskih področij.

Jubilantovo zanimanje za ožje slovaropisne teme se je razkrilo že v najzgodnejših objavah (npr. v ocenah poskusnega snopiča Etimološkega slovarja slovenskega jezika (Naši razgledi 1963), poskusnega snopiča Slovarja slovenskega knjižnega jezika (Sodobnost 1964) in drugje). Delo pri SSKJ, vključenost v pripravljala dela za *Slovar jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja* in sodelovanje pri drugih nalogah Sekcije za zgodovino slovenskega jezika pa ga je tudi kasneje nenehno usmerjalo k tovrstnim raziskavam. Izid prvega dela SSKJ ga je npr. spodbudil k razvojnemu prikazu slovenske leksikografije (*O razvoju slovenske leksikografije*, VI. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, Ljubljana 1970), slovarsko in raziskovalno ukvarjanje s knjižnim jezikom 16. stoletja pa k prikazu dosežkov slovenske reformacije na leksikografskem in leksikološkem področju (*Leksikografija in leksikologija v slovenski reformaciji*, Leksikografija i leksikologija, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Posebna izdanja LXXXV, Sarajevo 1988). V enem izmed strokovnih sestavkov je (strokovno) javnost seznanil s pripravljalnimi deli za slovenski zgodovinski slovar, zlasti pa z že doseženimi rezultati (Jezik in slovstvo 27, 1981/82), v posebni razpravi pa z vprašanjem gradiva za zgodovinski slovar ter s konkretno problematiko popolnega izpisa, s katerim je bilo zbrano gradivo za *Slovar jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja* (Rječnik i društvo, Zagreb 1993).

Jubilantove slovaropisne teme zadnjega desetletja kažejo na zanimanje za starejše, večinoma dvojezične slovarje, čeprav je bil nastanek sestavkov običajno spodbujen z obletnicami. Novomeška Rast (1994) npr. prinaša podrobnejšo predstavitev Pleteršnikovega slovarja, Murkov zbornik (Zora 9, Maribor 1999) pa prikaz zgradbe tipičnega slovarskega sestavka v Murkovem slovarju. Na Novakovo temeljito teoretično in praktično poznavanje slovaropisja kažejo tudi primerjalne osvetlitve obravnavane problematike, v katere so vpleteni številni drugi (starejši ali sočasni) slovarji in slovarniki (npr. Pohlin, Gutschmann, Jarnik, Janežič, Cigale, predvsem pa SSKJ), kar hkrati povečuje tudi vedenje o njih.

Med slovaropisne teme se uvršča tudi zamisel o zapisovanju besednega

zaklada govornega jezika v posameznih krajih. Oživila je kot pobuda Slavističnega društva Slovenije, v veliki meri pa jo je izoblikoval prav jubilat sam. Predstavil jo je dvakrat: v *Traditiones* 23, Ljubljana 1994 (*Zapisovanje besednega zaklada govornega jezika v posameznih krajih*) in v Zborniku Slavističnega društva Slovenije 5, Ljubljana 1997 (*Predstavitev zamisli o zapisovanju besednega zaklada govornega jezika v posameznih krajih*). V sestavkih je avtor povzel lastno zamisel ter mnenja številnih raziskovalcev jezika in njegovih ljubiteljev. Oboje naj bi za začetek spodbudilo razpravo o načrtu in privedlo do pričakovane dopolnitve zamisli, čemur naj bi sledila njena uresničitve.

Vztrajno in v tesni povezavi s slovarskim delom se je France Novak loteval besedoslovnih tem. Z njimi zaobsega tipologijo besedja pri posameznih piscih iz naše literarne preteklosti, bodisi znotraj posameznega dela (npr. v Trubarjevem delu *CATEHISMVS SDVEIMA ISLAGAMA*, 1575), kar omogoča natančnejšo analizo in predstavitev, ali znotraj celotnega opusa (npr. Kersnikovega). Trubarjevo besedje je npr. analizirano glede na tematiko, izvor, stilnost in pomenskost (*Besedje Trubarjevega dela Catehismus z dveima izlagama iz l. 1575*, Vatroslav Oblak, Obdobja 17, Ljubljana 1998), tipologija Kersnikovega besedja pa je določena ob upoštevanju vsebinsko-področnih in slogovnih skupin (Janko Kersnik in njegov čas, Zbornik Slavističnega društva Slovenije 8, Ljubljana 1998). Med dela, ki jih jubilat sam uvršča med pomembnejše raziskovalne dosežke, spada zgodnja razprava *Arhaizacija v Visoški kroniki* (Jezik in slovstvo 20, 1974/75). V njej so obravnavani tipi starinskih izraznih sredstev, ki jih je Tavčar namerno uporabil v Visoški kroniki.

Jedro celotnega Novakovega raziskovalnega dela predstavljajo pomenoslovne teme, zlasti obravnava (samostalniške) večpomenskosti. Namenjene so jim številne razprave, ki analizirajo pomenske pojave bodisi na osnovi sodobnega ali v preteklih obdobjih uporabljanega besednega zaklada (npr. *Vloga skladnje pri določanju in dokazovanju pomenskih lastnosti besedja*, XI. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, Ljubljana 1975; *Vprašanja pomenske analize leksike starejših obdobj*, Leksikografija i leksikologija, Beograd – Novi Sad 1982; *Pomenske značilnosti besednega zaklada slovenskih protestantskih piscev*, XX. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, Ljubljana 1984; *Vprašanja pomenske skupine v besedišču pri slovenskih protestantih*, Družbena in kulturna podoba slovenske reformacije, Ljubljana 1986).

Tudi v zadnjih petnajstih letih je pomenoslovnim temam vsaj nekaj prostora odmerjenega v večini Novakovih problemsko specializiranih raziskav, zlasti pa raziskav jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja (npr. v razpravah *Pomen raziskovanja besedja knjižnega jezika 16. stoletja za jezikoslovje, Samostalniška večpomenskost v knjižni slovenščini 16. stoletja glede na prevodne zglede* in drugod). Samostalniška večpomenskost je bila tudi tema njegove disertacije. Prav pred kratkim je izšla obsežna monografija z (enakim) naslovom *Samostalniška večpomenskost v jeziku slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja*, ki strnjuje, nadgrajuje ter problemsko in z novimi vidiki dopolnjuje avtorjevo dosedanje raziskovanje (samostalniške) večpomenskosti, ki jo obravnava kot lastnost knjižnojezikovnega sistema. V monografiji so predstavljeni vsi pomenskorazvojni modeli, ki so bili v knjižnem jeziku 16. stoletja aktivni pri tvorbi drugotnih pomenov (metaforizacija,

metonimizacija, terminologizacija, natančnejše določanje pomenov, približevanje, preobrnitev, posebitev, besedna igra, frazeologizacija, simbolizacija, primerjava, nastanek priliških pomenov in nastanek pomenov, vezanih na liturgična besedila). Eden izmed osnovnih ciljev monografije je bil tudi odkritje vseh tipov pomenskih prehodov ter pomenskih zakonov, po katerih le-ti nastajajo. Odkrivanje večpomenskostnih pojavov je potekalo znotraj celotnega sistema besednega zaklada, na osnovi analize obsežnega gradiva, dobljenega s popolnim izpisom del slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja. Zaradi vsega naštetega bo delo dober študijski in delovni priročnik slovaropiscev, zlasti zgodovinskih. Poleg temeljnih ugotovitev, ki se nanašajo na samostalniško večpomenskost, delo prinaša tudi več priložnostnih ugotovitev, ki izpopolnjujejo splošno vedenje o slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja. Slednjega bogatijo tudi številni drugi raziskovalni prispevki Franceta Novaka.

France Novak večpomenskost obravnava tudi kot enega izmed poimenovalnih načinov v slovenščini. Tudi tem namenja veliko pozornosti, tako v okviru jezikovnozgodovinskih raziskav kot pri raziskavah sočasnih funkcijskih zvrsti (zlasti poslovnega in uradovalega jezika) ter sočasnega strokovnega jezika. Vztrajno »vračanje« k problematiki večpomenskosti, pa tudi raziskovanje poimenovalnih načinov in zanimanje za terminološko problematiko, so opazne povezovalne niti Novakovih jezikoslovnih raziskav, ki hkrati svojsko homogenizirajo njegovo delo.

Več razprav se ukvarja s terminološko problematiko. Najtemeljiteje je (v eni izmed njih) predstavljena slovenska jamska terminologija (Onomastica Jugoslavica 10, Zagreb 1982). Jezikovna analiza izbranih del iz preteklosti (npr. Koliherjevega rokopisa o rastlinskih zdravilih iz leta 1750, Pohlinovih Bukuvz fa rajtengo iz leta 1781, Dajnkove knjige Čelarstvo iz leta 1811, Slovenskega glasnika (v obdobju 1858–1868) ter Thumove Alpske terminologije, ki je nastajala v tridesetih letih 20. stoletja) je izpostavila tudi v njih uporabljeno matematično (*Iz zgodovine slovenskega znanstvenega jezika: Pohlinova računica*, Slovenski jezik v znanosti 1, Zbornik prispevkov, Ljubljana 1986), čebelarsko (*Dajnkovo čebelarsko izrazje*, Dajnkov zbornik, Zora 3, Maribor 1998), alpsko (*Terminološka prizadevanja s posebnim ozirom na Henrika Tumo*, Socialni realizem v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi, Obdobja 7, Ljubljana 1987), vzorčno pa tudi druge terminologije, npr. botanično in medicinsko (*Jezik Koliherjevega rokopisa*, Slovenska medicinska beseda, Medicinski razgledi, Ljubljana 1984) ter pravno. Z razpravami *Terminologija v Slovenskem glasniku* (Obdobje realizma v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi, Obdobja 3, Ljubljana 1982), *Terminološka prizadevanja s posebnim ozirom na Henrika Tumo* in *Leksikalne spremembe v slovenskem poslovnem in uradovalegem jeziku* (Jezik in čas, Ljubljana 1996) je avtorju hkrati uspelo zarisati skorajda strnjen lok razvoja terminologije za obdobje, ki se pričenja sredi 19. stoletja, končuje pa sredi devetdesetih let 20. stoletja. Razprave razvojno povzemajo temeljno terminološko problematiko, prikazujejo pa tudi tvorbene tipe in izvorno različnost terminov.

Z imenoslovnimi temami se je France Novak intenzivneje ukvarjal zlasti v zgodnejšem raziskovalnem obdobju. V magistrski nalogi, v sestavkih, objavljenih v Gospodarskem vestniku (npr. *Imena gospodarskih in drugih organizacij, raznih*

ustanov in združenj), v oceni Rospondove monografije *Słowiańskie nazwy miejscowe z sufiksem -ьsk-* (Onomastica Jugoslavica 2, Ljubljana 1970), v razpravi *Imena v starejših slovenskih slovarjih* (Zbornik Šeste jugoslovenske onomastičke konferencije, Beograd 1987), ki upošteva slovarje, nastale od 16. do konca 19. stoletja, in drugje, je obravnaval tvorbeno, oblikovno, razvojno in drugo problematiko osebnih, zemljepisnih in stvarnih lastnih imen.

Tretje tematsko jedro, ki Franceta Novaka že desetletja priteguje, je problematika funkcijske zvrstnosti jezika, zlasti poslovnih in uradovanih besedil. Leta 1980 je izšla monografija *Poslovni in uradovani jezik*, s katero je avtor povzel in zaokrožil dotedanje raziskovanje te jezikovne zvrsti, trajajoče skoraj poldrugo desetletje. Več krajših sestavkov, ki so v letih 1967–1969 izšli v Gospodarskem vestniku, je v monografijo vključil kot posebna poglavja (npr. *O splošni rabi, O prožni stabilnosti knjižnega jezika, Kako rušimo jezikovno stabilnost* itd.).

Na Fakulteti za upravo je poleti 2004 izšla že tretja, precej razširjena in izpopolnjena izdaja učbenika z naslovom *Študijsko gradivo za jezikoslovni del predmeta Poslovna in uradovalna komuniciranje* (prva izdaja leta 2001, druga pa leta 2002). Učbenik je izvorno delo, vsebinsko smiselno prirejeno poklicnim potrebam delavcev z visoko upravno izobrazbo. Vsebuje jezikoslovno-teoretični (prvi) in besediloslovni (drugi) del. V prvem delu (z naslovom *Slovnične in stilistične osnove jezika poslovnega in uradovalnega komuniciranja*) je snov obravnavana v klasičnem slovničnem zaporedju, ki odslikuje logično razvrstitev ravnin jezikovne zgradbe. V vsakem izmed poglavij pa je poleg temeljnih jezikoslovnih dejstev obravnavana tudi problematika, značilna za področje poslovanja in uradovanja. Posebej aktualni problematiki, ki jo je avtor poznavalsko izbral, je namenjenega več prostora: npr. trpniku kot obliki, ki je pogosta v poslovnih in uradovanih besedilih. V drugem delu so za uvodnimi besediloslovnimi poglavji po preizkušenem metodološkem modelu obravnavani najpogosteje uporabljeni besedilni vzorci (npr. akt, dopis, navodilo, odločba, pogodba, prošnja, zakon itd.). Primerjava izdaj kaže, da avtor priložnik načrtno vsebinsko dopolnjuje in metodološko izboljšuje, oboje na osnovi dolgoletnih pedagoških izkušenj in večdesetletnega aktivnega teoretičnega in praktičnega jezikoslovnega delovanja.

Posameznim vprašanjem s tega tematskega področja je jubilent posvetil tudi posebne raziskave. Posebno pozornost je npr. namenil vprašanjem stilistike v poslovnih in uradovanih besedilih (prispevek je predstavil na okrogli mizi z naslovom *Poslovna in uradovalna slovenščina v zgodovini in danes*, ki jo je sam tudi pripravil in vodil, potekala pa je v okviru Slovenskega slavističnega kongresa leta 1999 v Celju (Slovensko jezikoslovje danes in jutri, Zbornik Slavističnega društva Slovenije 10, Ljubljana 2000). Preveril je tudi vlogo večpomenskosti pri strokovnem izrazju (*Večpomenskost in strokovno izrazje*, Slovensko naravoslovno-tehnično izrazje, Ljubljana 1998). Ugotovil je, da ima slednja pomemben delež pri nastanku strokovnega jezika, saj je terminološki pomen pogosto eden izmed pomenov ali pomenskih odtenkov večpomenskih besed. Hkrati je opozoril, da je njena vloga v znanstvenem jeziku manjša kot pri drugih funkcijskih zvrsteh.

Pod dokaj splošnim naslovom *Slovenski jezik, ekonomija in kultura* (Sožitje ekonomije in kulture kot priložnost za uspešen razvoj Slovenije, 6. seminar o

poslovnem napovedovanju in učinkovitem odločanju v zaostrenih gospodarskih pogojih, Novo mesto 1994) se »skriva« razmišljanje o jeziku v ekonomiji kot o svojevrstnem jezikoslovnem vprašanju ter o dveh nadaljnjih pojavih: o znanstvenem jeziku ekonomije in o poslovnem jeziku gospodarskega področja kot o njegovi »praktični različici«.

K raziskovalnemu ugotavljanju leksikalnih sprememb, ki so se v slovenskem poslovnem in uradovalnem jeziku dogodile v obdobju po drugi svetovni vojni (*Leksikalne spremembe v slovenskem poslovnem in uradovalnem jeziku*, Jezik in čas, Ljubljana 1996), je Novaka usmerilo tudi zanimanje za zgodovino slovenskega jezika. Ugotavljal jih je na osnovi primerjave štirih slovenskih in (ene) jugoslovanske ustave ter variant zakona o delovnih razmerjih. Prispevek potrjuje ugotovitev, da so leksikalne spremembe v poslovnem in uradovalnem jeziku odvisne od spremembe zakonodaje. Poleg besednih so navedene tudi spremembe z drugih jezikovnih ravnin.

France Novak je bil v zadnjem desetletju tudi mentor številnih diplomskih nalog s tematiko iz poslovnega in uradovalnega komuniciranja.

Med rezultate skoraj tridesetletnega ukvarjanja z jezikom slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja oz. sodelovanja pri pripravljanih delih za slovar jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja spada vrsta sestavkov, ki z različnih vidikov izpostavljajo bodisi raziskovanje knjižnega jezika 16. stoletja kot sistemske celote in z upoštevanjem vseh ravnin jezikovne zgradbe (glasoslovne, naglasne, oblikoslovne, besedotvorne, skladijske, besedne, stilistične in pravopisne) ali pa le posamezne izmed njih (npr. skladijske: *Stavčna tipologija v Dalmatinski Gmajni predgovori čez vso sveto Biblio*, Jezik in slovstvo 29, 1983/84), najpogosteje besedne (npr. že omenjena razprava *Besedje Trubarjevega dela Catehismus z dveima izlagama iz l. 1575* ter razprava *Razvojne tendence v besedišču slovenskih protestantskih piscev*, 16. stoletje v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi, Obdobja 6, Ljubljana 1986). Posebej ga zanima tudi razmerje med narečno in knjižno rabo, ki ga je prav tako treba ugotavljati na vsaki ravnini posebej, ter jezikovna vplivnost prevodnih predlog.

Dva prispevka, ki bi ju bilo mogoče prištevati tudi k pomenoslovnim razpravam, sta zaradi obravnave ključne prevodne problematike vredna posebne omembe: *Kako so protestantski pisci 16. stoletja poimenovali nove pojme* (450-letnica slovenske knjige in slovenski protestantizem, Ljubljana 2001) in *Samostalniška večpomenskost v knjižni slovenščini 16. stoletja glede na prevodne zglede* (Slavistična revija 46, 1999). V prvem je predstavljeno protestantsko videnje ter praktično reševanje problematike ubesedovanja nove vsebine, zlasti pa zadrege, kako priti do izrazov za pojme, ki so bili v jezikih, iz katerih so prevajali, poimenovani, v slovenščini pa ne. Avtor po pogostnostnem zaporedju navaja naslednje postopke: stvaritev nove tvorjenke, prevzem bolj ali manj prilagojenega tujega izraza, opisna razlaga, večpomenskost, večbesedno poimenovanje (najpogosteje sestavljeno iz nadpomenke in uvrščevalnega izraza), uporaba neneutralnega izraza iz živega govora, približni izraz, kalkiranje. V drugem sestavku pa so predstavljeni glavni tipi motivacij za samostalniško večpomenskost v drugi polovici 16. stoletja. Izoblikovana je naslednja tipologija: drugotni pomeni (zlasti

pri verskih izrazih), ki so bili prevzeti skupaj z osnovnimi; drugotni pomeni, razviti na podlagi domačih razmer in drugotni pomeni kot semantični kalki.

V primerjalno zasnovanem sestavku *Vloga protestantizma pri oblikovanju slovenskega knjižnega jezika* (Protestantizem – zatočišče izgnanih na Petanjcih (Nádasdyjev dvorec), Ljubljana 2000) obravnava prizadevanja protestantskih piscev v 16. stoletju in prekmurskih v 18. stoletju za oblikovanje obeh knjižnih jezikov ter njuno (na posameznih ravlinah preverjeno) uporabo v besedilih. Ob tem izpostavlja stilna vprašanja. Avtor v tem sestavku posebej poudarja, da je brez novih metod ali obsežnejše analize popoln(ejš)ega gradiva glede knjižnega jezika 16. stoletja težko priti do novih in natančnejših spoznanj. Zanje je prav tako potrebno tudi specialistično poznavanje raziskovane ravnine.

Nov vidik, to je razvojno dimenzijo z uporabnostnim poudarkom, odpira sestavek *Pomen raziskovanja besedja knjižnega jezika 16. stoletja za jezikoslovje* (Historizem v raziskovanju slovenskega jezika, literature in kulture, Obdobja 18, Ljubljana 2002). Temelji na pripravljalnih delih za *Slovar jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja* in na gradivu, zbranem s popolnim izpisom, ki omogoča zajetje vseh besed ter njihov izčrpen, jezikoslovno vsestranski opis.

Pri treh obsežnejših razpravah z jezikovnozgodovinsko, hkrati pa tudi besedoslovno tematiko je sodeloval kot soavtor: *Fonološki sistem knjižnega jezika slovenskih protestantov* in *Karakteristika besedišča slovenskih protestantov* (III. Trubarjev zbornik, Ljubljana 1996), v obeh skupaj z Majdo Merše in Francem Jakopinom, v razpravi *Besedišče Brižinskih spomenikov v luči protestantskega besedišča 16. stoletja* (Zbornik Brižinski spomeniki, Ljubljana 1996) pa skupaj z Majdo Merše.

Veliko jubilentovega jezikoslovnega znanja, slovaropisnih izkušenj in rezultatov dolgoletnih leksikoloških raziskav je vtkanih v *Poskusni snopič Slovarja jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja* (Ljubljana 2001), ki razgrinja teoretično in praktično zamisel slovarja, za katerega je bilo s popolnim izpisom ohranjenih del zbrano celovito gradivo. Sodeloval je tudi pri pripravi *Poskusnega snopiča Slovarja stare knjižne prekmurščine* (Ljubljana 1988) avtorja Vilka Novaka. Bil je tudi član redakcijskega odbora, ki je dal dokončno slovarko podobo Stabejevi preobrnitvi Kastelec-Vorenčevega latinsko-slovenskega slovarja, ter skupine, ki je slovar pripravila za natis (Ljubljana 1997).

Nekaj bibliografskih enot kaže, da z naštetimi tematskimi področji jubilantova raziskovalna širina še ni v celoti zaobsežena. Omeniti je treba vsaj še dva vsebinsko različna prispevka. Na področje narečjeslovja je npr. France Novak posegel s fonološkim opisom govora Bučke, ki ga je skupaj z Jakobom Riglerjem izdelal po vzorcu za OLA (Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom, Sarajevo 1981). V praznovanje šestdesetletnice delovanja Slavističnega društva Slovenije pa se je kot takratni predsednik vključil tudi z izčrpnim in preglednim, hkrati pa programskim in mestoma kritičnim prispevkom o nalogah in možnostih Slavističnega društva Slovenije (Zbornik Slavističnega društva 6, Ljubljana 1997).

Rezultati Novakovih raziskav so poleg odpiranja novih tematskih področij in problemskega širjenja že odprtih tudi številne nove ugotovitve, ki neredko znatno

korigirajo ali dopolnjujejo že znano. Praviloma so dosežene na osnovi temeljnih analiz. Jubilant je pri delu običajno zavestno izbiral kolikor mogoče objektivne metode raziskovanja in opisovanja pojavov. Njegove prispevke odlikuje tudi ~~ponazarjanje~~ povedanega s skrbno izbranimi zgledi. Večina razprav in člankov Franceta Novaka, pa naj pripadajo kateremu koli tematskemu področju, nakazuje tudi smernice za nadaljnje raziskovanje oz. izpostavlja problemska območja, ki bi bila potrebna natančnejših pretresov in novih osvetlitev.

Številni večavtorski prispevki posredno kažejo tudi na odprtost Franceta Novaka za strokovno sodelovanje. Med sopodpisniki razprav in člankov so npr. bili: Viktor Majdič, Milena Hajnšek-Holz, Majda Merše, Franc Jakopin in drugi.

Naj k celovitejšemu orisu jubilantove raziskovalne in strokovne dejavnosti v minulih štiridesetih letih pripomore še omemba naslednjih dejstev:

Od leta 1966 dalje, zlasti pa v letih 1967–1976 in 1982–1985 je jubilant pripravil več ciklov jezikoslovnih predavanj za Radio Ljubljana, v letih 1980 in 1981 pa tudi trinajst prispevkov za televizijsko oddajo Slovenščina v javni rabi. Tipkopisi predavanj o funkcijskih zvrsteh slovenskega jezika, o sestavih samostalniških, pridevniških, prislovnih in glagolskih pomenov, o jeziku naših reformatorjev in drugem, so bili pri sodelavcih z inštituta dolga leta iskano in cenjeno študijsko branje.

Za rubriko Predstavitev slovenističnih knjig, ki je bila uvedena na zborovanju slavistov v Krškem leta 1994, torej prav v času Novakovega predsednikovanja Slavističnemu društvu Slovenije, je prispeval orisa dveh del: Pavle Zdovc: *Slovenska krajevna imena na avstrijskem Koroškem* (Maks Pleteršnik, Zbornik Slavističnega društva Slovenije 5, Ljubljana 1997) in *Slovar jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja, Poskusni snopič* (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 13, Ljubljana 2002). V Jezikoslovnih zapiskih 6, Ljubljana 2000, pa je predstavil knjigo Rudolfa Kucharja *Právo a slovenčina v dejinách*. K izboru ga je nagnila njihova jezikovnozgodovinska tematika oz. njihov slovarski značaj.

Pregled Novakove obsežne bibliografije odkriva tudi prispevke, ki dokazujejo zelo dejavno pripadnost stroki. S sodelovanji na okroglih mizah, v dnevnem tisku, pri raznovrstnih akcijah Slavističnega društva, se je udeleževal aktualnih razpravljanj o slovenskem jeziku, pouku slovenščine, pouku strokovnega jezika itd. Na okrogli mizi z naslovom Slovenščina v strokovnem šolstvu, ki je potekala v sklopu strokovnega posvetovanja slavistov leta 1995 v Ljubljani, je sodeloval z obsežnejšim, problemsko zaokroženim diskusijskim prispevkom *O slovenščini v strokovnih šolah*, v katerem je opozoril na nujnost poučevanja strokovne slovenščine v vseh vrstah strokovnega šolstva ter razgrnil lastno zamisel, oprto na dolgoletne pedagoške izkušnje. Izpostavil je tri osrednje, medsebojno povezane problemske sklope, ki jih oblikujejo: uporaba jezikovnega sistema na določenem področju, strokovno izrazje tega področja in besedila, ki se uporabljajo na tem področju.

S poročili v dnevnem tisku in strokovnih glasilih je opozoril na več osrednjih dogodkov v slavistiki in slovenistiki (npr. na 12. mednarodni kongres slavistov, ki je bil leta 1998 v Krakovu, Jezikoslovní zapiski 4, Ljubljana 1998).

S predavanji se je v minulih štirih desetletjih udeležil številnih strokovnih in znanstvenih srečanj, ki so potekala v Sloveniji, na širšem območju nekdanje

Jugoslavije (npr. Zagreb, Beograd, Sarajevo, Dubrovnik, Novi Sad, Mostar, Donji Milanovac itd.), pa tudi zunaj meja nekdanje in sedanje države (Krakov).

Jubilantovi znanstveni in strokovni prispevki so objavljeni v zbornikih prispevkov s simpozijev, zborovanj, znanstvenih konferenc in kongresov, veliko število pa tudi v strokovnih revijah in glasilih, kot so Slavistična revija, Jezik in slovstvo, Jezikoslovni zapiski, pa tudi Traditiones, Rast, Gospodarski vestnik itd.

Kot zavzet in odgovoren član Upravnega odbora Slavističnega društva Slovenije je leta 2002 prevzel izredno zahtevno uredništvo povzetkov za 13. mednarodni slavistični kongres (Ljubljana, 15.–21. avgust 2003), ki je poleg jezikoslovne terjalo tudi veliko praktične iznajdljivosti. Knjigi s skoraj osemsto povzetki, napisanimi v različnih jezikih in zelo različne tehnične kakovosti, sta kljub vsemu (tudi po zaslugi številnih Francetovih v noči podaljšanih delovnih dni) izšli pravočasno.

Tako kot pripadnosti stroki se je France Novak vseskozi ponosno zavedal tudi pripadnosti Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša in jo odgovorno uresničeval tudi pri vseh delovnih zadolžitvah izven inštituta in na drugih delovnih področjih. Na pomen *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* in drugih inštitutskih slovarskih dosežkov je opozarjal kot predsednik Slavističnega društva Slovenije in kot pedagog.

Njegovi sodelavci mu veliko dolgujemo: dolgoletni več, mlajši manj. Prav vsi pa smo bili deležni Francetovega nesebičnega razdajanja znanja in premišljenih, dobronamernih, nikoli zavajajočih nasvetov. Obojega smo bili deležni v tolikšni meri, da se nam je takó dajanje kot sprejemanje včasih zdelo skorajda samoumevno. Naj se mu za vse prejeto toplo zahvalimo vsaj ob tej priliki.

Pri skupinskih delih, ki so potekala v Sekciji za zgodovino slovenskega jezika, je bila zelo dragocena tudi njegova nenehna pripravljenost za konstruktiven strokovni dialog in za to, da kadar koli, brez obotavljanja, stopi na naporno, vijugasto, vzpenjajočo in spuščajočo se, neredko pa tudi zastajajočo ali celo napačno pot iskanja najboljše jezikoslovno-slovaropisne rešitve. Rezultat njegovega dolgoletnega slovarskega in raziskovalnega dela je tudi večkrat poudarjeno, pomirjujoče prepričanje, da pri reševanju težje, slovarsko aktualne jezikoslovne problematike neredko – ne glede na končni cilj – zadošča že dejstvo, da je »pot prava«.

Marsikateri širše zasnovani raziskovalni načrt Franceta Novaka je v zadnjem desetletju obtičal pri začetnih analizah ali pri osnovnih, prvostopenjsko povzetih rezultatih, s katerimi je seznanjal strokovno publiko na simpozijih, za kasnejšo dodelavo in za dodatne analize pa je zaradi obilice drugih, neodložljivih obveznosti zmanjkalo časa. Zaželimo mu, da bi mu ga za kaj nehote odloženega in za vse hote odloženo naklonila naslednja leta. Teh naj bo še dolga vrsta in naj mu ne zagrenijo nasmeha in ne skalijo vedrine. Naklonijo naj mu – tudi v dobro slovenskega jezikoslovja, zlasti zgodovinskega – trdnega zdravja in veliko zadovoljstva – ob raziskovalnem delu in ob vsem drugem, še zlasti pa ob Zali, Nejcju, Janu ...